

EWA REFEROWSKA-CHODAK

Współpraca edukacyjna nadleśnictw Lasów Państwowych z perspektywy parków krajobrazowych*

Educational cooperation of the State Forests forest districts from the perspective of the landscape parks

ABSTRACT

Referowska-Chodak E. 2018. Współpraca edukacyjna nadleśnictw Lasów Państwowych z perspektywy parków krajobrazowych. Sylwan 162 (9): 775-784.

The article presents the results of a survey conducted in the years 2013-2014. It concerned current and planned educational cooperation (within the framework of activities in the field of nature protection in the broad sense) between the administration of landscape parks and forest districts of the State Forests. Information was obtained from 86 landscape parks (out of 122 in Poland), located to a greater extent on the outskirts of Poland. Current and future educational cooperation was reported in 61 landscape parks, mainly in the south of the country. A total of 250 joint educational initiatives in 115 forest districts were identified. Projects related to the educational infrastructure prevailed (46.2% of all initiatives), and among them – those related to the creation of new and maintaining and modernization of existing didactic trails. In addition to their educational function, attention was also paid to organizing and limiting the visitors pressure to the natural environment. Another group of joint ventures were educational activities (30.0%), in particular field natural science classes and trips, fostering education of an active character, with higher efficiency than in the case of passive education. They usually have a mass character, and fulfil educational and upbringing functions. The respondents choose joint ventures of a scientific nature (3.2%) and related to the preparation of educational materials (4.4%) the least frequently. The proposed research was to include the influence of educated people on the environment and the assessment of ecological awareness of tourists and local residents. In turn, the most frequently mentioned educational material were information boards. The large involvement of respondents in completing surveys indicates that the administration of landscape parks is actively interested in the issues of nature conservation and ecological education in the State Forests. Current and planned joint educational projects include mainly such initiatives as creating and maintaining educational trails and organizing educational campaigns, which provide a particularly large number of recipients for one activity. This is beneficial from the financial point of view. The educational cooperation of the administration of landscape parks and forest districts of the State Forests may serve the common purpose of nature conservation, as it allows to increase the ecological awareness of tourists and local residents, as well as to organize tourist and recreational traffic.

KEY WORDS

educational infrastructure, educational projects, environmental education, forest education

*W artykule wykorzystano część wyników badań przeprowadzonych na zlecenie Dyrekcji Generalnej Lasów Państwowych (temat nr 28/2012 „Oczekiwania i propozycje różnych grup społeczeństwa w zakresie ochrony przyrody i turystyki na terenach Lasów Państwowych do 2030 roku”).

ADDRESSES

Ewa Referowska-Chodak – e-mail: ewa_referowska_chodak@sggw.pl

Katedra Ochrony Lasu i Ekologii, SGGW w Warszawie; ul. Nowoursynowska 159, 02-767 Warszawa

Wstęp

Parki krajobrazowe są jedną z dziesięciu form ochrony przyrody występujących w Polsce, a jedną z dwóch (poza parkami narodowymi), które mają własną administrację [Ustawa... 2004]. Oznacza to, że przypisano im konkretne zadania związane z ochroną i propagowaniem wartości związanych z podległym terenem (8,1% powierzchni kraju [Ochrona... 2017]) oraz określoną odpowiedzialność za ich realizację. Jednym z realizowanych zadań jest edukacja społeczeństwa.

Organizowanie działalności edukacyjnej jest obowiązkiem dyrektora parku krajobrazowego lub zespołu parków krajobrazowych [Ustawa... 2004]. Z kolei prowadzenie edukacji przyrodniczej w szkołach i wśród miejscowego społeczeństwa, a także promowanie wartości przyrodniczych, historycznych, kulturowych i turystycznych parku krajobrazowego jest zadaniem Służby Parku Krajobrazowego [Ustawa... 2004]. Działania edukacyjne, które mogą być prowadzone w oparciu o wartości przyrodnicze parku, powinny być zapisane w planie ochrony parku krajobrazowego [Rozporządzenie... 2005]. Do wartości tych można zaliczyć w szczególności lasy, które zajmują co najmniej 51% powierzchni parków krajobrazowych [Ochrona... 2017]. Są to lasy pozostawione w gospodarczym wykorzystaniu [Ustawa... 2004], co oznacza, że najczęściej ich zarządcami są nadleśnictwa.

Obecność nadleśnictw na tych obszarach nie pozostaje bez znaczenia dla działalności edukacyjnej parków krajobrazowych. Wynika to z obowiązku prowadzenia edukacji społeczeństwa także przez jednostki Lasów Państwowych [Zarządzenie... 2003]. Jest to edukacja o bardziej specjalistycznym zakresie niż edukacja prowadzona przez pracowników parków krajobrazowych, skupiona na problematyce budowy i funkcjonowania ekosystemów leśnych, różnorodnego znaczenia lasu, zagrożeń i ochrony lasów, ochrony przyrody oraz zadań leśników i leśnictwa [Zarządzenie... 2003]. Wymienione zagadnienia są jednak w dużym stopniu wspólne dla obu administracji, co daje możliwość nawiązania współpracy edukacyjnej.

Celem pracy było przedstawienie inicjatyw edukacyjnych realizowanych i planowanych przez administrację parków krajobrazowych we współpracy z nadleśnictwami Lasów Państwowych, a mających szeroki związek z ochroną przyrody na tych terenach. Jest to przyczynek do poznania rozmieszczenia i różnorodności tych inicjatyw.

Materiał i metody

Materiał zebrano w trakcie szerszych badań ankietowych, prowadzonych od roku 2013 (zbieranie danych) do roku 2014 (weryfikacja danych), dotyczących społecznych oczekiwań względem ochrony przyrody w Lasach Państwowych do 2030 roku [Referowska-Chodak i in. 2015]. Informacje o realizowanych czy planowanych (we współpracy z nadleśnictwami Lasów Państwowych) przedsięwzięciach edukacyjnych, związanych tematycznie z ochroną przyrody w Lasach Państwowych, udzielane były jako element odpowiedzi na pytania szerzej sformułowane:

- 1) Czy planują Państwo współdziałanie w zakresie ochrony przyrody w Lasach Państwowych z jednostkami organizacyjnymi oraz osobami prawnymi i fizycznymi? (W odpowiedzi proszono o podanie nazwy organizacji/jednostki, nazwy nadleśnictwa, którego ta współpraca ma dotyczyć oraz czego ta współpraca ma dotyczyć).

- 2) Jakie – w najbliższym planie ochrony – planowane są prace związane z ochroną przyrody na terenie Lasów Państwowych w odniesieniu do poszczególnych nadleśnictw? (Sformułowanie uproszczone – oryginalnie pytanie dotyczyło większej liczby zagadnień).

Ankiety zostały wysłane do dyrekcji wszystkich zespołów i pojedynczych parków krajobrazowych (razem 122 parki). Otrzymano zwrótnie ankiety wypełnione przez dyrektorów/pracowników reprezentujących 86 parków krajobrazowych (70,5% wszystkich parków).

Do inicjatyw edukacyjnych będących przedmiotem badań w ramach niniejszego artykułu zaliczono wszystkie przedsięwzięcia i plany, które służą przekazywaniu wiedzy oraz kształtowaniu postaw u odbiorców w relacjach między człowiekiem a środowiskiem/przyrodą. Dane opisowe przedstawione przez dyrekcje parków zostały zakwalifikowane do utworzonych w tym celu ogólniejszych kategorii. Zestawiono informacje o inicjatywach edukacyjnych w układzie jednostkowym – a zatem w przypadku zgłoszenia przez park grupy działań rozbito je na działania pojedyncze. Jeśli były to działania realizowane w różnych nadleśnictwach, to dla każdego nadleśnictwa liczono je oddzielnie. Szczegółowe zestawienie wszystkich inicjatyw edukacyjnych znajduje się w bazowym opracowaniu Referowskiej-Chodak i in. [2015].

Wyniki

Inicjatywy edukacyjne związane tematycznie z ochroną przyrody w Lasach Państwowych i realizowane lub zaplanowane we współpracy z nadleśnictwami Lasów Państwowych zostały zgłoszone w ankietach wypełnionych przez pracowników 61 parków krajobrazowych na terenie 115 nadleśnictw. W zależności od regionalnej dyrekcji Lasów Państwowych zgłoszenia dotyczyły od 0 do 69% ogólnej liczby nadleśnictw (tab. 1). Na 250 zgłoszonych inicjatyw edukacyjnych prawie 76% zlokalizowanych było na terenie dyrekcji katowickiej, krośnieńskiej, krakowskiej, lubelskiej i szczecińskiej (tab. 1). Jest to teren, na którym znajdują się jednocześnie parki wchodzące w skład zespołów parków krajobrazowych województw: śląskiego, opolskiego, lubelskiego, części zachodniopomorskiego i części lubuskiego oraz zespołów parków krajobrazowych karpaccich i przemyskich.

Działania edukacyjne zgłoszone przez respondentów z parków krajobrazowych zostały przydzielone do pięciu głównych grup tematycznych: akcje edukacyjne, miejsca związane z edukacją, zajęcia edukacyjne, inicjatywy o charakterze naukowym oraz materiały edukacyjne (tab. 2). Najliczniej reprezentowane były wspólne z nadleśnictwami działania związane z infrastrukturą edukacyjną (46,2% wszystkich inicjatyw), a najmniej licznie – inicjatywy o charakterze naukowym (3,2%). W tabeli 3 zestawiono parki krajobrazowe, których pracownicy zgłosili w ankietach aktualną lub planowaną współpracę edukacyjną z nadleśnictwami Lasów Państwowych, w rubryce na poszczególne typy działań edukacyjnych.

Dyskusja

Prowadzenie edukacji na tematy przyrodnicze, w tym związane z ochroną przyrody, jest obowiązkiem pracowników zarówno parków krajobrazowych, jak i nadleśnictw Lasów Państwowych. Sytuacja, gdy jednostki te współwystępują na tym samym obszarze – a dotyczy to wszystkich parków krajobrazowych [Błasiak 2014] – generuje możliwość nawiązania współpracy edukacyjnej, szczególnie że wiele tematów będących przedmiotem edukacji u obu typów podmiotów jest takich samych. Współpraca ta występuje, jednak brakuje ogólnie dostępnych informacji na poziomie całego kraju, na ile jest intensywna i czego dokładnie dotyczy.

W corocznie publikowanych przez Lasy Państwowe raportach z działalności edukacyjnej znajduje się zbiorcza informacja o liczbie parków narodowych i parków krajobrazowych, które

Tabela 1.

Liczba nadleśnictw, w których zgłoszono inicjatywy edukacyjne (NN), i ich udział w ogólnej liczbie nadleśnictw w dyrekcji (w nawiasie) oraz łączna liczba inicjatyw (NI) w poszczególnych regionalnych dyrekcjach Lasów Państwowych

Number of forest districts where educational initiatives were reported (NN), and their share in total number of forest district in the directorate as well as total number of initiatives (NI) in the regional directorates of the State Forests

	NN	NI
Białystok	3 (9,7%)	3
Gdańsk	3 (20,0%)	7
Katowice	21 (55,3%)	53
Kraków	9 (56,2%)	26
Krosno	18 (69,2%)	56
Lublin	16 (64,0%)	26
Łódź	2 (10,5%)	4
Olsztyn	2 (6,1%)	4
Piła	– (0%)	–
Poznań	– (0%)	–
Radom	3 (13,0%)	4
Szczecin	13 (37,1%)	28
Szczecinek	4 (13,3%)	4
Toruń	5 (18,5%)	9
Warszawa	2 (14,3%)	2
Wrocław	6 (18,2%)	6
Zielona Góra	8 (40,0%)	18
Razem	115 (26,7%)	250
In total		

współpracowały z nadleśnictwami, oraz liczbie wspólnych przedsięwzięć edukacyjnych – m.in. raport z 2013, obejmujący opisane badania [Chrzanowski 2014]. Nie są to jednak dane precyzyjne, ponieważ parki krajobrazowe obejmują często kilka nadleśnictw, z których każde raportuje współpracę z tym samym parkiem. Ten fakt, jak również połączenie w statystykach Lasów Państwowych parków krajobrazowych z parkami narodowymi nie pozwala dokładnie określić rzeczywistej liczby parków krajobrazowych współpracujących z nadleśnictwami. Przedstawione w artykule wyniki badań pozwalają po części tę lukę uzupełnić. Z 86 parków krajobrazowych opisanych w ankietach 61 zgłosiło aktualną i/lub planowaną współpracę edukacyjną z nadleśnictwami. Gdyby te dane interpolować na wszystkie parki w Polsce (122), uzyskano by liczbę 86-87 parków współpracujących z jednostkami Lasów Państwowych.

W wypełnionych ankietach zabrakło informacji o współpracy edukacyjnej z nadleśnictwami w 25 parkach krajobrazowych. Może to wynikać z kilku faktów: 1) rzeczywistego braku współpracy, wynikającego z braku chęci obu stron; 2) nakładania się w małym stopniu terenów administrowanych przez obie strony (mała powierzchnia lasów lub głównie lasy prywatne, choć w tym ostatnim przypadku miało to raczej niewielkie znaczenie: większa liczba wspólnych inicjatyw wykazana została zarówno w regionalnych dyrekcjach LP o małym udziale lasów prywatnych – np. szczecińskiej, jak i o ich dużym udziale – np. lubelskiej [Raport... 2017]), przez co istnieje mało wspólnych tematów do omówienia i problemów do rozwiązania; 3) bardzo dosłownego potraktowania pytań ankietowych, które dotyczyły ochrony przyrody. Tymczasem – zgodnie z ustawą o ochronie przyrody – jednym z celów ochrony przyrody jest kształtowanie właściwych postaw człowieka wobec przyrody, m.in. poprzez edukację i informowanie [Ustawa... 2004], co wyraźnie wskazuje na związki między ochroną przyrody a edukacją.

Tabela 2.

Typy działań edukacyjnych zgłoszonych przez ankietowane podmioty
Types of educational activities reported by the surveyed entities

		Liczba inicjatyw Number of initiatives
Akcje edukacyjne Educational actions	Sprzątanie lasu Cleaning the forest	11
	Impreza plenerowa, np. marsze na orientację, Dzień Ziemi Outdoor event, e.g. orienteering, Earth Day	14
Miejsca związane z edukacją Places related to education	Akcje informacyjne Information campaigns	13
	Ścieżka dydaktyczna (tworzenie nowych*) Educational trail (creation of new *)	72
Zajęcia edukacyjne Educational activities	Ścieżka dydaktyczna (renowacja/utrzymanie istniejących) Educational trail (renovation/maintenance of existing)	36
	Udostępnienie obiektu do prowadzenia edukacji Sharing a place to conduct education	1
	Tworzenie/utrzymanie infrastruktury edukacyjnej Creation/maintenance of educational infrastructure	9
Inicjatywy o charakterze naukowym Initiatives of a scientific nature	Edukacja ekologiczna Ecological education	23
	Warsztaty edukacyjne Educational workshops	1
	Spotkania edukacyjne/pogadanki Educational meetings/talks	12
Materiały edukacyjne Educational materials	Zajęcia przyrodnicze, wycieczki Nature classes, trips	39
	Obserwacja wpływu edukowanych na środowisko Observation of the impact of the educated on the environment	4
Razem In total	Ocena świadomości ekologicznej mieszkańców i turystów Assessment of the ecological awareness of residents and tourists	4
	Publikacje z zakresu edukacji przyrodniczej Publications in the field of environmental education	1
	Tablice informacyjne (łącznie) Information boards (in total)	10
		250

* w siedmiu przypadkach podane jako zamiar; in seven cases given as an intention

Zgłoszone wspólne przedsięwzięcia edukacyjne koncentrują się głównie na obrzeżach Polski (województwa: lubelskie, podkarpackie, małopolskie, opolskie, śląskie oraz częściowo lubuskie i zachodnio-pomorskie) (tab. 1, 3). Tylko w przypadku województw podkarpackiego, lubelskiego i śląskiego jest to skorelowane ze szczególnie dużą powierzchnią parków krajobrazowych w tych województwach [Ochrona... 2017]. W kolejnych pod względem powierzchni parków krajobrazowych województwach (kujawsko-pomorskie, dolnośląskie, wielkopolskie) opisano w ankietach bardzo mało wspólnych przedsięwzięć edukacyjnych parków krajobrazowych i nadleśnictw Lasów Państwowych, w przeciwieństwie do sytuacji z województw lubuskiego i opolskiego, gdzie odnotowana jest najmniejsza w skali Polski powierzchnia parków krajobrazowych [Ochrona... 2017]. Koncentracja opisywanych przedsięwzięć edukacyjnych wynika zatem w większym stopniu z faktu

nieodesłania wypełnionych formularzy ankiety przez parki położone bliżej centralnej części kraju (parki krajobrazowe: Bolimowski, Brodnicki, Chełmiński, Górznieńsko-Lidzbarski, Krajeński, Lednicki, Nadgoplański Park Tysiąclecia w województwa wielkopolskiego, Nadwarciański, Nadwiślański, im. gen. D. Chłapowskiego, Międzyrzecze Warty i Widawki, Promno, Puszcza Zielonka, Wzniesień Łódzkich, Powidzki, Przedborski, Przemęcki, Rogaliński, Sierakowski, Spalski, Sulejowski, Tucholski, Żerkowsko-Czeszewski).

W raportach z działalności edukacyjnej Lasów Państwowych podana jest także sumaryczna liczba wspólnych przedsięwzięć edukacyjnych nadleśnictw oraz parków narodowych i parków krajobrazowych. W roku badań ankietowych (2013) wyniosła ona 265 [Chrzanowski 2014]. Nie jest zatem podana szczegółowa liczba inicjatyw zachodzących w partnerstwie nadleśnictwo – park krajobrazowy. Przedstawione w artykule wyniki badań pozwalają po części uzupełnić tę lukę pod względem ilościowym, a dodatkowo – również pod względem jakościowym. Liczbę inicjatyw (250) można interpretować dwojako. Z jednej strony (dla roku 2013) jest ich dużo, jeśli odniesie się je do danych przedstawionych przez Lasy Państwowe w raporcie Chrzanowskiego [2014]. Może to wynikać z faktu bardziej szczegółowego podziału przedsięwzięć na kategorie działań poczynionego przez autorkę niż w raportach, co jednak trudno jednoznacznie potwierdzić ze względu na brak w raportach dokładniejszej charakterystyki danych. Dodatkowo zebrane ankietowe informacje odnosiły się też do działań planowanych. Z drugiej strony jest to niepełna liczba inicjatyw, ze względu na wspomniany fakt, że nie wszystkie parki krajobrazowe zostały opisane w ankietach, jak również administracja części parków mogła nie uwzględnić w pytaniu dotyczącym ochrony przyrody zagadnienia edukacji.

Zebrane dane ankietowe pozwalają także określić charakter wspólnych przedsięwzięć edukacyjnych parków krajobrazowych i nadleśnictw Lasów Państwowych (tab. 2). Odpowiedzi respondentów pogrupowane zostały w pięć głównych kategorii: akcje edukacyjne, miejsca związane z edukacją, zajęcia edukacyjne, inicjatywy o charakterze naukowym oraz materiały edukacyjne, z których najliczniej reprezentowane były działania związane z infrastrukturą edukacyjną (46,2% wszystkich inicjatyw). Dotyczą one głównie budowy nowych lub utrzymania/modernizacji istniejących ścieżek dydaktycznych. Są to wytyczone, oznakowane trasy edukacyjne w środowisku przyrodniczym, umożliwiające zdobywanie wiedzy i umiejętności, samodzielnie lub z przewodnikiem [Antczak 2007]. Wspólnym przedmiotem zainteresowania pracowników parków krajobrazowych i nadleśnictw są w tym przypadku przede wszystkim leśne ścieżki dydaktyczne. Ścieżki – zgodnie z przytoczoną definicją – zlokalizowane są w terenie, co zwiększa efektywność zajęć poprzez bezpośredni kontakt odbiorców z przyrodą oraz zaangażowanie ich zmysłów i emocji [Antczak 2007; Referowska-Chodak 2013]. Ze względu na wymienione atuty takie ścieżki mogą być wykorzystywane również w edukacji osób niepełnosprawnych [Antczak 2007]. Poza względami merytorycznymi współpracy parków krajobrazowych i nadleśnictw w odniesieniu do ścieżek dydaktycznych ważne wydają się także względy finansowe i organizacyjne. Administracja parków krajobrazowych dysponuje bardzo ograniczonymi środkami budżetowymi, co skłania ją do poszukiwania partnerów i sponsorów działań ochronnych i edukacyjnych, np. jednostek Lasów Państwowych. Nadleśnictwa mają z jednej strony duże doświadczenie w organizowaniu ścieżek dydaktycznych (aktualnie jest ich 1037 [Chrzanowski 2017]), z drugiej zaś dysponują środkami, które mogą na ten cel przeznaczyć. W ostatnich latach roczny wkład finansowy Lasów Państwowych w edukację leśną społeczeństwa wynosi 25-30 mln zł [Chrzanowski 2014, 2017]. Jeśli zaś chodzi o względy organizacyjne, warto przytoczyć dodatkową argumentację dla takich inwestycji, która została zawarta w ankietach: wytyczanie i urządzanie ścieżek może pozytywnie wpły-

Tabela 3.

Parki krajobrazowe zgłaszające aktualną lub planowaną współpracę z nadleśnictwami w poszczególnych typach działań edukacyjnych

Landscape parks reporting current or planned cooperation with forest districts in particular types of educational activities

	Park krajobrazowy Landscape park
Sprzątanie lasu Cleaning the forest	Ciśniańsko-Wetliński, Czarnorzecko-Strzyżowski, Doliny Sanu, Jaśliski
Impreza plenerowa, np. marsz na orientację, Dzień Ziemi Outdoor event, e.g. orienteering, Earth Day	Ciśniańsko-Wetliński, Czarnorzecko-Strzyżowski, Doliny Sanu, Jaśliski, Kozienicki, Mierzeja Wiślana, Strzelecki
Akcje informacyjne Information campaigns	Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich, Gostynińsko-Włocławski, Gryżyński, Lasy Janowskie, Orlich Gniazd, Stawki Beskidu Małego, Bielańsko-Tyniecki, Ciężkowicko-Rożnowski, Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich, Dłubniański, Dolina Baryczy, Dolinki Krakowskie, Gostynińsko-Włocławski, Gór Słonnych, Gryżyński, Kazimierski*, Kozienicki, Kozłowiecki*, Krasnobrodzki, Krzczonowski*, Lasy nad Górną Liswartą, Łagowsko-Sulęciński, Mierzeja Wiślana, Orlich Gniazd, Nadwieprzański*, Pasma Brzanki, Pogórze Przemyskiego, Pojezierze Łęczyńskie*, Południoworożtoczański, Popradzki, Przemkowski, Puszczy Solskiej, Rudawski, Rudniański, Skierbieszowski, Sobiborski, Suwalski, Szczebrzeszyński, Tenczyński, Wiśnicko-Lipnicki, Wrzelowiecki*, Załęczański
Ścieżka dydaktyczna (tworzenie nowych) Educational trail (creation of new)	Ciężkowicko-Rożnowski, Ciśniańsko-Wetliński, Dolina Słupi, Doliny Sanu, Drawski, Gór Słonnych, Jaśliski, Kozienicki, Lasy nad Górną Liswartą, Nadbużański, Pasma Brzanki, Pogórze Przemyskiego, Strzelecki, Wdzydzki, Wiśnicko-Lipnicki, Zaborski, Załęczański
Ścieżka dydaktyczna (renowacja/utrzymanie istniejących) Educational trail (renovation/maintenance of existing)	Ciężkowicko-Rożnowski, Ciśniańsko-Wetliński, Dolina Słupi, Doliny Sanu, Drawski, Gór Słonnych, Jaśliski, Kozienicki, Lasy nad Górną Liswartą, Nadbużański, Pasma Brzanki, Pogórze Przemyskiego, Strzelecki, Wdzydzki, Wiśnicko-Lipnicki, Zaborski, Załęczański
Udostępnienie obiektu do prowadzenia edukacji Sharing a place to conduct education	Kozienicki
Tworzenie/utrzymanie infrastruktury edukacyjnej Creation/maintenance of educational infrastructure	Lasy nad Górną Liswartą, Łomżyński PK Doliny Narwi, Welski, Załęczański
Edukacja ekologiczna Ecological education	Barlinecko-Gorzowski, Cysterskie Kompozycje Krajobrazowe Rud Wielkich, Gostynińsko-Włocławski, Gryżyński, Krzesiński, Łagowsko-Sulęciński, Łuk Mużakowa, Nadgoplański Park Tysiąclecia (woj. kujawsko-pomorskie), Orlich Gniazd, Sobiborski, Stawki, Strzelecki
Warsztaty edukacyjne Educational workshops	Mierzeja Wiślana
Spotkania edukacyjne/pogadanki Educational meetings/talks	Barlinecko-Gorzowski, Pszczewski, Ujście Warty
Zajęcia przyrodnicze, wycieczki Nature classes, trips	Barlinecko-Gorzowski, Bielańsko-Tyniecki, Chełmski, Ciśniańsko-Wetliński, Dłubniański, Dolinki Krakowskie, Doliny Sanu, Jaśliski, Lasy Janowskie, Orlich Gniazd, Pszczewski, Rudniański, Strzelecki, Tenczyński, Ujście Warty, Zaborski

Tabela 3. ciąg dalszy

	Park krajobrazowy Landscape park
Obserwacja wpływu edukowanych na środowisko	
Observation of the impact of the educated on the environment	Gryżyński, Łagowsko-Sulęciński
Ocena świadomości ekologicznej mieszkańców i turystów	
Assessment of the ecological awareness of residents and tourists	Gryżyński, Łagowsko-Sulęciński
Publikacje z zakresu edukacji przyrodniczej	
Publications in the field of environmental education	Mierzeja Wiślana
Tablice informacyjne	
Information boards	Beskidu Śląskiego, Mierzeja Wiślana, Welski, Żywiecki

* zamiar; intention

nąć na promocję walorów przyrodniczych terenu oraz skanalizować ruch turystyczny, a poprzez to zmniejszyć presję, jaką wywiera rozwój turystyki na walory przyrodniczo-krajobrazowe parków (parki krajobrazowe: Krasnobrodzki, Puszczy Solskiej, Szczepieszki, Drawski). Jest to jedna z metod – obok np. ustalania jasnych zasad korzystania z obiektów (i ich egzekwowania), kształcenia organizatorów turystyki czy wyznaczania stref o różnym stopniu użytkowania – ograniczania konfliktów i problemów na styku ochrony cennej przyrody oraz jej turystycznego/rekreacyjnego użytkowania [Referowska-Chodak 2017]. W tej grupie wspólnych inicjatyw znalazło się jeszcze tworzenie lub utrzymanie innej infrastruktury edukacyjnej (chodzi np. o terenowe wiaty edukacyjne czy punkty edukacyjne) oraz – jednostkowo – współpraca przy udostępnieniu obiektu do prowadzenia edukacji. W tym ostatnim przypadku może to być ciekawy pomysł na wzbogacenie i urozmaicenie oferty edukacyjnej obu współpracujących jednostek.

Drugą pod względem częstotliwości wystąpienia grupą wspólnych działań edukacyjnych były zajęcia edukacyjne (30,0% – tab. 2), a wśród nich w szczególności zajęcia przyrodnicze i wycieczki. Do tej podgrupy zakwalifikowano wszystkie wpisy, które odnosiły się do zajęć terenowych o czynnym przebiegu. Jest to korzystna forma zajęć, ponieważ działania praktyczne i aktywne uważane są za najbardziej efektywne [Mrowińska, Mrowiński 2007]. Rzadziej wymieniane przez respondentów zajęcia o charakterze pogadanki czy spotkań nie uruchamiają tylu zmysłów i emocji, co wcześniej opisane zajęcia praktyczne, ale poprzez interaktywność pomiędzy nadawcą i odbiorcą [Czołnik 2007] przynoszą lepszy efekt edukacyjny niż edukacja bierna (np. samodzielne oglądanie wystaw). Pod hasłem „edukacja ekologiczna” (tab. 2) ujęto głównie inicjatywy edukacyjne, które ze względu na niedobór informacji trudno było zakwalifikować do którejś z wymienionych wcześniej kategorii.

Kolejną grupą działań realizowanych czy planowanych we współpracy pomiędzy parkami krajobrazowymi i nadleśnictwami są akcje edukacyjne (15,2% – tab. 2). Zalicza się je do masowych form edukacji z mocno akcentowanymi pierwiastkami wychowawczymi [Chrzanowski 2007]. W szczególności dotyczy to takich akcji jak np. Dzień Ziemi, Dni Lasu i Sprzątanie Świata, które przynoszą nie tylko efekt dydaktyczny i wychowawczy, ale także rzeczowy [Czołnik 2007].

Jest to istotne, ponieważ problem zaśmiecenia lasów – mimo prowadzonej od lat edukacji – nadal jest aktualny. Rokrocznie z lasów w zarządzie Lasów Państwowych usuwanych jest 120-125 tys. m³ śmieci [Leśnictwo 2017]. Nie bez znaczenia są też akcje sadzenia lasu, kształtujące poczucie dumy i odpowiedzialności za stworzony w ten sposób fragment przyrody. Do tej kategorii wyników – w ramach opisanych badań – zakwalifikowano również akcje informacyjne (ze względu na zazwyczaj szersze działanie, skierowane do większej liczby odbiorców) oraz marsze (biegi) na orientację, które także mogą być wykorzystywane w edukacji [Będkowska 2003]. Akcje informacyjne mogą na przykład dotyczyć negatywnych skutków wypalania traw, pozytywnych efektów pobytu w lesie dla zdrowia ludzi czy wyjaśniać tematy związane z gospodarką leśną wywołujące konflikty lub negatywne emocje w społeczeństwie.

Wśród pozostałych typów inicjatyw edukacyjnych (inicjatywy o charakterze naukowym, materiały edukacyjne – łącznie 7,6%) największe znaczenie miało przygotowywanie tablic informacyjnych. Jest to składnik infrastruktury, którego funkcją jest informowanie o zasadach użytkowania danego obszaru lub o jego walorach przyrodniczych, kulturowych czy historycznych (zgodnie ze specyfiką parku krajobrazowego). Jako element edukacji i wychowania osób odwiedzających obszary cenne przyrodniczo działanie to stanowi jeden z czynników ograniczających konflikty na styku ochrony przyrody i jej użytkowania [Referowska-Chodak 2017]. Wśród nielicznych wspólnych inicjatyw naukowych znalazło się badanie wpływu edukowanych na środowisko oraz badanie świadomości ekologicznej turystów i lokalnych mieszkańców. W pierwszym przypadku wyniki badań mogą pozwolić na ograniczenie negatywnych efektów antropopresji (takich jak wydeptywanie roślinności, płoszenie zwierząt) poprzez np. dywersyfikację oferty edukacyjnej i przestrzenne jej rozdzielanie. W drugim przypadku efekty badań mogą służyć lepszemu dopasowaniu do poszczególnych grup odbiorców przekazywanych treści edukacyjnych.

Wnioski

- ✦ Duże zaangażowanie respondentów w wypełnienie ankiet (86 na 122 parki krajobrazowe) świadczy o tym, że administracja parków krajobrazowych jest aktywnie zainteresowana problematyką ochrony przyrody i edukacji ekologicznej na terenie Lasów Państwowych. W 61 wypełnionych ankietach znalazły się informacje i propozycje odnoszące się do współpracy edukacyjnej między wymienionymi stronami.
- ✦ Łącznie zostało zgłoszonych 250 wspólnych (realizowanych i planowanych) przedsięwzięć edukacyjnych, rozmieszczonych głównie na obrzeżach Polski, szczególnie w jej południowej części. Mniejsze nasilenie takiej aktywności na pozostałym terytorium kraju wynika głównie z braku odpowiedzi na ankietę ze strony administracji usytuowanych tam parków krajobrazowych.
- ✦ Współpraca edukacyjna administracji parków krajobrazowych i nadleśnictw Lasów Państwowych koncentruje się przede wszystkim na rozwoju i utrzymaniu infrastruktury edukacyjnej (głównie ścieżek dydaktycznych), a w mniejszym stopniu na zajęciach i akcjach edukacyjnych. Spośród wymienionych przedsięwzięć utrzymywanie ścieżek dydaktycznych oraz organizowanie akcji edukacyjnych zapewnia szczególnie dużą liczbę odbiorców na jedno działanie edukacyjne, co jest korzystne z finansowego punktu widzenia (niski nakład środków w przeliczeniu na jednego odbiorcę).
- ✦ Współpraca edukacyjna administracji parków krajobrazowych i nadleśnictw Lasów Państwowych służy wspólnemu celowi, jakim jest ochrona przyrody, pozwala bowiem na zwiększenie świadomości ekologicznej turystów i lokalnych mieszkańców, jak również na uporządkowanie ruchu turystycznego i rekreacyjnego.

Literatura

- Antezak A. 2007.** Zasady tworzenia leśnej ścieżki edukacyjnej. W: Chrzanowski T. [red.]. ABC edukacji leśnej. CILP, Warszawa. 67-79.
- Będkowska H. 2003.** Jak przeprowadzić lekcję w lesie? Poradnik Edukacji Leśnej 7. CILP, Warszawa.
- Błasiak J. 2014.** Miejsce i znaczenie ochrony przyrody w działalności Lasów Państwowych. W: Lasy i gospodarka leśna jako narzędzia kształtowania środowiska naturalnego i ochrony przyrody (Panel „Ochrona”, Narodowy Program Leśny, 24.06.2014). Wyd. Instytut Badawczy Leśnictwa, Sękocin Stary. 132-139.
- Chrzanowski T. 2003.** Działalność edukacyjna Lasów Państwowych w 2005 r. – synteza. W: Chrzanowski T. [red.]. ABC edukacji leśnej. CILP, Warszawa. 123-141.
- Chrzanowski T. 2014.** Raport z działalności edukacyjnej Lasów Państwowych – 2013. PGL LP, Warszawa.
- Chrzanowski T. 2017.** Raport z działalności edukacyjnej Lasów Państwowych – 2016. PGL LP, Warszawa.
- Czołnik B. 2007.** Formy edukacji leśnej. W: Chrzanowski T. [red.]. ABC edukacji leśnej. CILP, Warszawa. 21-35.
- Leśnictwo. 2017.** Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Mrowińska I., Mrowiński P. 2007.** Metody edukacji leśnej. W: Chrzanowski T. [red.]. ABC edukacji leśnej. CILP, Warszawa. 37-53.
- Ochrona środowiska. 2017.** Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Raport o stanie lasów w Polsce 2016. 2017.** CILP, Warszawa.
- Referowska-Chodak E. 2013.** Znaczenie edukacji leśnej w plenerze. *Studia i Materiały CEPL* 34: 11-21.
- Referowska-Chodak E. 2017.** Turystyka i rekreacja a przyroda – konflikty i metody ich łagodzenia. W: Janeczko E., Woźnicka M. [red.]. Turystyka i rekreacja na terenach niezurbanizowanych w rozwoju zrównoważonym. Katedra Użytkowania Lasu SGGW, Warszawa. 13-30.
- Referowska-Chodak E., Chodak K., Grzywacz A., Parzych S. 2015.** Oczekiwanie i propozycje różnych grup społeczeństwa w zakresie ochrony przyrody i turystyki na terenach Lasów Państwowych do 2030 roku. Moduł A: Ochrona przyrody. Sprawozdanie końcowe z tematu badawczego DGLP nr 28/12, złożone w siedzibie Dyrekcji Generalnej Lasów Państwowych w Warszawie.
- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 12 maja 2005 r. w sprawie sporządzania projektu planu ochrony dla parku narodowego, rezerwatu przyrody i parku krajobrazowego, dokonywania zmian w tym planie oraz ochrony zasobów, tworów i składników przyrody. 2005.** Dz. U. 2005.94.794.
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. 2004.** Dz. U. 2004.92.880 (z późn. zm).
- Zarządzenie nr 57 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 9 maja 2003 roku w sprawie wytycznych prowadzenia edukacji leśnej społeczeństwa w Lasach Państwowych. 2003.** Znak: ZO-733-6/03.